

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โดยทั่วไปเด็กเล็กได้รับการเลี้ยงดูจากบิดามารดา หรือญาติผู้ดูแลใกล้ชิด และอาศัยอยู่ในบ้านและสภาพแวดล้อมเดิมมาตั้งแต่แรกเกิด มีความใกล้ชิด ผูกพัน รู้สึกอบอุ่นปลอดภัยเมื่อได้อยู่กับบิดามารดา ผู้คนที่คุ้นเคย และบ้านที่อยู่ประจำทุกวัน (Bowlby, 1969) เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้นเข้าสู่วัยก่อนเรียนและมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ก้าวหน้าขึ้น บิดามารดาต้องทำงานนอกบ้านทั้งสองคนมากขึ้น ประกอบกับในปัจจุบันนี้มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีคุณภาพ (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, 2553) ได้แก่ ศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน หรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่บริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับเด็กวัยก่อนเรียนให้เข้าสู่วัยเรียนได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งเป็นการแบ่งเบาภาระการเลี้ยงดูบุตรวัยก่อนเรียนของบิดามารดา และผู้ปกครอง จึงเป็นเหตุผลและความเหมาะสมที่บิดามารดาจะนำบุตรวัยก่อนเรียนเข้ารับบริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน แต่อย่างไรก็ดี ศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวันเป็นสถานที่แปลกใหม่และมีคนแปลกหน้าสำหรับเด็ก ซึ่งไม่คุ้นเคยเหมือนกับที่บ้านและสมาชิกในครอบครัว มีผู้คนทั้งที่เป็นเด็กวัยเดียวกัน และครูพี่เลี้ยงเด็กที่ไม่คุ้นเคย มีความแตกต่างจากประสบการณ์เดิมของเด็กที่มีมาที่บ้านและครอบครัวของเด็กเอง (American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 1997)

ศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน เป็นสถานที่รับเลี้ยงเด็กวัยก่อนเรียน โดยทั่วไปรับเด็กอายุตั้งแต่ 3 ถึง 5 ปี เข้าชั้นก่อนอนุบาลถึงระดับชั้นอนุบาล เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมเด็กให้เข้ากับเด็กคนอื่นและเข้าสู่วัยเรียน รวมทั้งมุ่งส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย สังคม อารมณ์และสติปัญญา วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กวัยก่อนเรียนได้รับการดูแลอย่างถูกสุขลักษณะ รวมทั้งได้รับการฝึกฝนทักษะต่าง ๆ ตามความเหมาะสม และเพื่อพัฒนาความพร้อมของเด็กอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ เด็กในวัยนี้มีความพร้อมในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อาทิ การเข้าสังคม การรู้จักเพื่อนใหม่ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวันส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ตามความเหมาะสมสำหรับเด็กแต่ละวัย เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ สมวัย (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, 2553) เมื่อเด็กเข้ามาใช้บริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวันช่วงแรกมักแสดงพฤติกรรม ได้แก่ ร้องไห้ ไขว่คว้าหาบิดามารดา หรือดิ้นรนเพื่อจะกลับไปหาบิดามารดา แยกตัวอยู่มุมห้อง ไม่ยอมร่วมกิจกรรม ชี้ดเหนียวครูพี่เลี้ยงคนใดคนหนึ่งไว้ แสดงสีหน้า ท่าทางที่เปลี่ยนไปจากปกติ ไม่ร่าเริง ไม่เล่น ไม่ยอมรับประทานอาหาร

เป็นต้น ทั้งนี้พฤติกรรมต่าง ๆ เป็นการแสดงถึงความวิตกกังวลของเด็ก เนื่องจากศูนย์เลี้ยงเด็ก กลางวันมีความแตกต่างจากบ้านที่เด็กเคยอยู่ จากที่เด็กเคยอยู่กับคนในครอบครัวใกล้ชิด ผูกพัน เปลี่ยนเป็นมาอยู่กับเพื่อนใหม่ และครูพี่เลี้ยง ซึ่งเป็นคนแปลกหน้าสำหรับเด็ก จากที่เคยอยู่บ้านทำอะไรได้ตามความเคยชิน กลับต้องมารับประทานอาหารและนอนกลางวันตามเวลากำหนด ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงกิจวัตรประจำวันของเด็ก ทั้งนี้ การนำเด็กไปรับบริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน นับเป็นก้าวแรกของการเข้าสังคมและเป็นโรงเรียนแห่งแรกของเด็กที่ได้เรียนรู้โลกที่กว้างขึ้น (Motamedi, 2001) แต่ก็เป็นการแยกจากสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่ทำให้เด็กเกิดความวิตกกังวลและไม่มั่นคงด้านจิตใจ โดยเฉพาะการแยกจากการคาซึ่งเป็นผู้คุ้มครองเด็กจากอันตรายได้ ทำให้เกิดความวิตกกังวล แม้ว่าปฏิกิริยาต่อความวิตกกังวลเป็นพฤติกรรมและการพัฒนาการทางอารมณ์ที่ปกติของเด็ก แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่ย่าง เมื่อเด็กต้องจากบิดามารดา เพราะความวิตกกังวลสามารถส่งผลกระทบต่อพัฒนาการทางจิตอารมณ์และการเข้าสังคมในเด็กวัยต่อมา มีรายงานการศึกษา พบว่า ร้อยละ 60-80 ของเด็กที่มีความวิตกกังวลในวัยก่อนเรียน เป็นสาเหตุของการเกิดความกลัวที่จะไปโรงเรียน เมื่อโตขึ้นอยู่ในวัยเรียน (School refusal or School phobia) (Bowlby, 1973) ดังนั้นประสบการณ์ในอดีต หรือประสบการณ์ที่ทำให้เด็กตกใจ หากเด็กมีความวิตกกังวลมากเกินไป อาจทำลายพัฒนาการทางบุคลิกภาพได้ (Learnard, 2002) นอกจากนี้ เด็กที่เคยเข้ารับการดูแลในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวันแล้ว เมื่อมีวันหยุดติดกันหลายวัน หรือปิดเทอมไป และเมื่อกลับมาเข้าในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวันอีกครั้ง ช่วงวันแรก ๆ เด็กจะมีการร้องไห้แงงกันมาก แสดงให้เห็นว่าเด็กยังคงมีความวิตกกังวลอยู่เมื่อกลับเข้ามาอยู่ในศูนย์เด็กอีกถึงแม้ว่าเคยอยู่มาก่อนแล้ว โดยพบว่า ร้อยละ 80 ของเด็กที่มารับบริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวันมีพฤติกรรมนี้ (Masi, Mucci, & Millepiedi, 2001)

เด็กวัยก่อนเรียนมีพัฒนาการทางด้านร่างกายที่มีการเจริญเติบโตมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนร่างกายจากวัยทารกมาสู่วัยเด็กเล็ก เป็นวัยที่ยังต้องพึ่งพาผู้ดูแลในหลายด้าน เช่น การรับประทานอาหาร การขับถ่าย การส่งเสริมพัฒนาการ การดูแลความสะอาดร่างกาย ไปพร้อมกับการพัฒนาทักษะการพึ่งพาตนเอง มีพัฒนาการทางด้านสติปัญญา ความคิดและการเรียนรู้จากการกระทำซ้ำ กระทำบ่อย จนเด็กเกิดทักษะนั้น ไม่รู้จักเกรงกลัวอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้น เป็นวัยที่เรียนรู้ได้เร็ว ความคิดของเด็กอยู่ในระยะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Self-centered หรือ Ego-centered stage) จะคิดว่าคนอื่นต้องคิดเห็นอย่างตนเอง โดยเด็กจะไม่สนใจความคิดเห็นของคนอื่น (Wong, 1999) พัฒนาการทางสังคม เริ่มเรียนรู้การสมาคมกับคนอื่น ๆ วัยนี้เป็นระยะสำคัญที่เด็กจะมีพัฒนาการเข้าสู่สังคมของตน สามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น ทำอะไรได้โดยลำพังบ้าง และมักชอบคบเพื่อนมาก ๆ เพื่อขยายวงสังคมของตนให้กว้างออก แต่แม้ว่าเด็กจะเริ่มออกไปเล่นนอกบ้านกับเพื่อน ครอบครัวก็ยังมีอิทธิพลทางสังคมที่สำคัญ สำหรับเด็กไม่เพียงแต่เด็กได้ใกล้ชิดกับ

สมาชิกในครอบครัวมากกว่าคนอื่น ๆ แต่ความผูกพัน ความอบอุ่น ซึ่งเด็กได้รับจากครอบครัว มากกว่านอกบ้าน จะทำให้เด็กรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัยเมื่ออยู่กับครอบครัว (Bowlby, 1973) เมื่อเด็กจำเป็นต้องเปลี่ยนสถานที่ใหม่ ไม่ได้อยู่กับบิดามารดา หรือผู้ดูแลเลี้ยงดูใกล้ชิดตลอดเวลา เด็กจะเกิดความรู้สึกไม่มั่นคง ปลอดภัย โดยเฉพาะในเรื่องของอารมณ์ และความวิตกกังวล (Hull, 2003) เด็กวัยก่อนเรียนมีความวิตกกังวลที่เกิดจากสิ่งเร้าภายในตัวเอง จากความคิดและจินตนาการเอาเอง ทำให้มองเห็นอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับตนเองได้ ความวิตกกังวลของเด็กวัยนี้เกิดขึ้นจากความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัย รู้สึกกังวลกับสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่เขาเองไม่เคยประสบมาก่อน รวมถึงคนแปลกหน้า เสียงดัง ๆ เนื่องจากการรับรู้ของเด็กวัยก่อนเรียนยังมีจำกัด (Lyness, 2002)

ความวิตกกังวลในเด็ก เป็นความรู้สึกที่เด็กแสดงออกมาเมื่อมีความไม่สบายใจ หรือมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ (Freud, 1938 cited in Blandin, Parquet, & Bailly, 1994) ได้อธิบายเกี่ยวกับความวิตกกังวลว่า เป็นลักษณะของบุคลิกภาพและพัฒนาการของเด็ก ซึ่งมาจากส่วนที่เรียกว่า Ego หรือจิตใจและความรู้สึกที่เด็กแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาตามการรับรู้และประสบการณ์ที่ได้รับ สาเหตุของความวิตกกังวลในเด็ก มีสาเหตุจากองค์ประกอบหลัก 2 ด้าน คือ พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม (Freud, 1938 cited in Blandin et al., 1994) ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมนั้น ปัจจัยที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับความวิตกกังวลในเด็กวัยก่อนเรียน ที่จัดอยู่ในองค์ประกอบด้านพันธุกรรม ได้แก่ พันธะอารมณ์ของเด็ก และองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก และรูปแบบการเลี้ยงดู (Berk, 2013)

พันธะอารมณ์ของเด็ก (Child temperament) หมายถึง ลักษณะเฉพาะของเด็กแต่ละคนที่แสดงออกมา และเชื่อว่าพันธะอารมณ์ส่วนหนึ่งถูกกำหนดจากปัจจัยทางพันธุกรรมโดยเฉพาะในช่วงแรกของชีวิต ประกอบด้วย ด้านระดับกิจกรรม (Activity level) ด้านการปฏิบัติตัวเป็นเวลา (Rhythmicity or regularity) ด้านปฏิกิริยาตอบสนองต่อบุคคลหรือสิ่งเร้าใหม่ (Approach/Withdrawal) ด้านความสามารถในการปรับตัว (Adaptability) ด้านความรุนแรงในการตอบสนอง (Intensity of reaction) และด้านลักษณะอารมณ์ (Mood) ซึ่งสามารถแบ่งพันธะอารมณ์ของเด็กได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ เด็กเลี้ยงง่าย เด็กเลี้ยงยาก และเด็กปรับตัวช้า กลุ่มเด็กเลี้ยงง่าย พบได้มากที่สุดประมาณร้อยละ 60 ของเด็กทั้งหมด เด็กกลุ่มนี้จะมีลักษณะการทำงานของร่างกายสม่ำเสมอ ปรับตัวรวดเร็ว กินง่าย เข้านอนตรงเวลา ถึงเวลาตื่นก็ร้องเพียงเล็กน้อย พอได้นมก็เงียบไป ในช่วงคุณแม่อาจจะขับถ่ายออกมา ใช้เวลาในการทำกิจกรรมไม่นาน ก็จะหลับต่อและหลับได้นาน คาดเดาได้ว่าอีก 4 ชั่วโมงจะตื่น แล้วเด็กก็ตื่นจริง ๆ เด็กกลุ่มนี้ทำให้เกิดความสบายใจในการดูแล ผู้เลี้ยงดูจะเกิดความมั่นใจในการควบคุมสถานการณ์ และมีความรู้สึว่าการเลี้ยงเด็กกลุ่มนี้ง่าย กลุ่มเด็กเลี้ยงยาก กลุ่มนี้จะมีลักษณะตรงกันข้ามกับเด็กในกลุ่มแรก พบได้ร้อยละ 10 ของเด็กทั้งหมด โดย

จะมีระบบการทำงานของร่างกายไม่สม่ำเสมอ ตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามากระตุ้นด้วยวิธีการถอยหนี ปรับตัวยาก ปรับตัวช้าต้องใช้เวลานาน อารมณ์เสียบ่อย การแสดงออกไม่คงที่ในการทำกิจวัตรประจำวัน เช่น การกิน การนอน การขับถ่าย หงุดหงิดง่าย โวยวายเก่ง ส่งผลให้ผู้เลี้ยงดูเกิดความวิตกกังวลกับการตอบสนองต่อความต้องการของเด็ก คาดเดาไม่ได้ ผู้เลี้ยงดูต้องมีความเข้าใจพื้นอารมณ์ของเด็กมากกว่ากลุ่มแรก และกลุ่มเด็กปรับตัวช้า กลุ่มนี้จะมีการตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ อยู่ในระดับปานกลาง อาจเรียกเด็กกลุ่มนี้ว่า เด็กขี้อาย ถ้าผู้เลี้ยงดูเข้าใจลักษณะของเด็ก ให้เวลาในการปรับตัว ให้โอกาสเพิ่มขึ้นในการฝึกทักษะ เด็กจะพัฒนาต่อไปได้ดี กลุ่มนี้พบได้ร้อยละ 30 (Thomas & Chess, 1977) เด็กที่มีพื้นอารมณ์ต่างกัน มีการตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือสภาพแวดล้อมต่างกัน เช่น เด็กที่มีพื้นอารมณ์แบบปรับตัวได้ช้า มีการรับรู้ว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งที่ทำให้วิตกกังวลมาก เพราะเด็กที่ปรับตัวได้ช้าจะมีลักษณะยึดหยุ่นน้อย ไม่สามารถปรับเปลี่ยนตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ได้รวดเร็ว จึงทำให้เด็กแสดงปฏิกิริยาตอบสนองไปในทางลบ (McDevitt & Carey, 1978) ในทางตรงกันข้าม เด็กที่มีพื้นอารมณ์ที่ดีหรือเป็นเด็กเลี้ยงง่าย เมื่ออยู่ในสิ่งเร้าใหม่ จะมีความสามารถในการจัดการกับความวิตกกังวลได้ดี รับรู้ว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งที่ทำหายนามากกว่าเป็นสิ่งที่วิตกกังวล เด็กที่มีลักษณะดังกล่าวจึงตอบสนองไปในทางบวก เด็กที่มีพื้นอารมณ์ในกลุ่มเด็กเลี้ยงยาก อาจแสดงออกโดยบุคลิกภาพ เด็กมักมีบุคลิกภาพแบบวิตกกังวล ประหม่าง่าย ไม่มั่นใจตนเอง ตัดสินใจไม่ค่อยได้ (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2553) พื้นอารมณ์ของเด็กมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ โดยมีปัจจัยที่ชักนำให้เกิดอาการอาจเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความวิตกกังวลต่าง ๆ ในชีวิต ซึ่งอาจเป็นเรื่อง การสูญเสีย ปัญหาสุขภาพ ความสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นต้น เด็กที่มีประวัติความวิตกกังวลตั้งแต่เด็ก มักพบว่ามีประสบการณ์ที่ไม่ดี เช่น การเลี้ยงดูที่เข้มงวด หรือเคยเกิดการพลัดพรากในวัยเด็ก หรือมีสัมพันธ์ภาพที่ไม่ดีกับผู้เลี้ยงดู เป็นต้น (นาตยา แสงใส, 2553)

สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก หมายถึง ความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทรต่อกันระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก ผู้ดูแลหลักเป็นผู้ที่ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด โดยทั่วไปจะเป็นบิดามารดา แต่อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันนี้ด้วยสภาพสังคมและความจำเป็นทางเศรษฐกิจที่บิดาและมารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว การเลี้ยงดู และดูแลเด็กวัยก่อนเรียนส่วนมาก จึงเป็นหน้าที่หลักของปู่ย่าตายาย หรือญาติใกล้ชิด เด็กที่มีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ดูแลหลักจะสามารถปรับตัวได้กับสิ่งที่ก่อให้เกิดความวิตกกังวลในชีวิตประจำวันทั้งปัจจุบันและอนาคต (Bowlby, 1969) เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีความรักความอบอุ่น มีสัมพันธภาพระหว่างกันเป็นไปด้วยดี จะสามารถควบคุมสถานการณ์เมื่อเกิดความวิตกกังวลได้ดี ผู้ดูแลหลักกับเด็กวัยก่อนเรียนมีความผูกพันใกล้ชิด มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ทำให้เด็กรู้สึกได้รับการยอมรับ รู้สึกมั่นคง ปลอดภัย

มีความมั่นใจในการทำสิ่งต่าง ๆ ซึ่งจะแสดงออกทางพฤติกรรมระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู โดยดูจาก ความพึงพอใจ การตอบสนอง และการแสดงออกด้านสังคม ส่วนเด็กที่อยู่กับครอบครัวที่ไม่ได้ให้ความรักความอบอุ่นเพียงพอ เด็กจะไม่สามารถปรับตัวเมื่อเกิดความวิตกกังวลได้อย่างเหมาะสม เช่น ผู้ดูแลหลักที่ไม่ค่อยชื่นชมหรือชมเชยเด็ก ในหลายครอบครัว ผู้ดูแลหลักมีความเชื่อว่าถ้าชมเด็กบ่อย ๆ เด็กจะเหลิง อาจกลายเป็นเด็กไม่ดีได้ ทำให้ผู้ดูแลไม่ชมเมื่อเด็กกระทำสิ่งที่ดีหรือมีพฤติกรรมในลักษณะที่เป็นสิ่งที่ผู้ดูแลหลักต้องการ ทำให้เด็กขาดกำลังใจ คำพูดชมเชย และการแสดงออกที่ดีกับเด็ก ทำให้เด็กเข้าใจว่าพฤติกรรมที่เด็กกระทำเป็นไปในทางที่ถูกต้อง หากไม่แสดงออก หรือชมเชย เด็กจะมีความลังเลในพฤติกรรมของตนเอง อาจไม่มั่นใจ วิตกกังวลได้ (Learnard, 2002) สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก จะนำไปด้วยดีและเหมาะสมหรือไม่ อย่างไรนั้น มีส่วนเกี่ยวข้องกับลักษณะและรูปแบบการเลี้ยงดูเด็กของครอบครัว ที่ส่งผลต่อ สัมพันธภาพดังกล่าว

รูปแบบการเลี้ยงดู หมายถึง วิธีการอบรมปลูกฝังที่เด็กได้รับจากครอบครัว มี 4 ประเภท คือแบบประชาธิปไตย (Authoritative parenting style) แบบเข้มงวด (Authoritarian parenting style) แบบตามใจ (Permissive parenting style) และแบบปล่อยปละละเลย (Uninvolved parenting style) (Baumrind, 1989) รูปแบบการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่ผู้ดูแลหลักให้โอกาสแก่เด็กในการแสดงความคิดเห็น ในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ดูแลเอาใจใส่และใช้เหตุผลในการอธิบายหรือชมเชยและลงโทษเด็ก เด็กจะมีความมั่นใจในตนเอง ปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมได้ง่าย บางครอบครัวที่มีรูปแบบการเลี้ยงดูแบบเข้มงวด เด็กจะมีความอยากรู้อยากเห็น และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในวงจำกัด ในครอบครัวที่ผู้ดูแลหลักมีความรักเด็กมาก จะมีรูปแบบการเลี้ยงดูแบบตามใจ ส่งผลให้เด็กเอาแต่ใจตนเอง ส่วนครอบครัวที่มีรูปแบบการเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย เป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบทอดทิ้ง ซึ่งส่งผลต่อระดับสติปัญญา และความคิดเชิงเหตุผลของเด็กไปในทางลบ รูปแบบการเลี้ยงดูเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความวิตกกังวลของเด็กวัยก่อนเรียน จากรายงานการศึกษา พบว่า เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย เด็กจะมีความคิดเชิงบวก เป็นเหตุเป็นผล จะมี ความสามารถในการปรับตัวต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี และมีความวิตกกังวลน้อยกว่ารูปแบบการเลี้ยงดูประเภทอื่น ๆ (Weiss & Schwarz, 1996) หากผู้ดูแลหลักมีรูปแบบการเลี้ยงดูที่ชัดเจนมีเหตุมีผล เด็กก็จะแสดงออก ตอบสนอง และมีพัฒนาการด้านอารมณ์ที่ดี (Freud, 1974)

จากการทบทวนวรรณกรรม จะเห็นได้ว่า พื้นอารมณ์ของเด็ก สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก และรูปแบบการเลี้ยงดู เกี่ยวข้องกับความวิตกกังวลของเด็กวัยก่อนเรียน การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ของพื้นอารมณ์ของเด็ก สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก และ

รูปแบบการเลี้ยงดู กับความวิตกกังวลในเด็กวัยก่อนเรียนที่มารับบริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน คาดหวังว่าจะเป็นประโยชน์ในการใช้เป็นข้อมูลในการสร้างโปรแกรมเพื่อป้องกันหรือลดความวิตกกังวลในเด็กวัยก่อนเรียนที่มารับบริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความวิตกกังวลของเด็กวัยก่อนเรียนที่มารับบริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นอารมณ์ของเด็ก สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก และรูปแบบการเลี้ยงดูกับความวิตกกังวลในเด็กวัยก่อนเรียนที่มารับบริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลของพื้นอารมณ์ของเด็ก สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก และรูปแบบการเลี้ยงดูที่มีต่อความวิตกกังวลในเด็กวัยก่อนเรียนที่มารับบริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน

สมมติฐานการวิจัยและเหตุผลสนับสนุน

เด็กวัยก่อนเรียนอายุระหว่าง 3-5 ปี มีพัฒนาการด้านสติปัญญาที่จะใช้สัญลักษณ์แทนวัตถุสิ่งของที่อยู่รอบ ๆ ตัว เด็กในวัยนี้รู้จักคิด แต่ความคิดยังมีข้อจำกัดหลายอย่าง เด็กวัยก่อนเรียนจะอยู่ในโลกของความเพ้อฝันและจินตนาการ จะสามารถคิดประสานโยงใยเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และบางครั้งจะนำเหตุและผลมาผสมปนเปกัน ซึ่งอาจมีผลต่อการตีความหมายและการรับรู้ประสบการณ์ที่เกิดขึ้น (Berk, 2013) ความวิตกกังวลของเด็กพบได้ตามธรรมชาติ เช่น ความวิตกกังวลจากการพรางจากมารดา วิตกกังวลเมื่อไปในที่ที่ไม่คุ้นเคย ที่มีความมืด เป็นต้น ความวิตกกังวลจะสูงสุดในช่วงวัยนี้ นอกจากนี้เด็กวัยก่อนเรียนเป็นวัยที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีจินตนาการ บางครั้งอาจคิดหรือสร้างเรื่องขึ้นเอง ดังนั้นเมื่อต้องมีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ใหม่ ต้องปรับตัวกับสถานการณ์ใหม่ ๆ เด็กจึงมีความวิตกกังวล มีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 2 ด้านที่ส่งผลต่อการตอบสนองทางอารมณ์ ความคิด และการกระทำของเด็ก ได้แก่ ปัจจัยด้านตัวเด็ก และปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านตัวเด็กจะเป็นพันธุกรรม พื้นอารมณ์ของเด็ก ซึ่งมาจากความสัมพันธ์ระหว่างตัวเด็กและสิ่งแวดล้อม ส่วนปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ รูปแบบการเลี้ยงดู สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก ส่งผลต่อความวิตกกังวลของเด็ก เมื่อเข้าไปอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่แปลกใหม่ จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงตั้งสมมติฐานการวิจัย ดังนี้

1. พื้นอารมณ์ของเด็ก สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก และรูปแบบการเลี้ยงดู มีความสัมพันธ์กับความวิตกกังวลในเด็กวัยก่อนเรียน ที่มารับบริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน

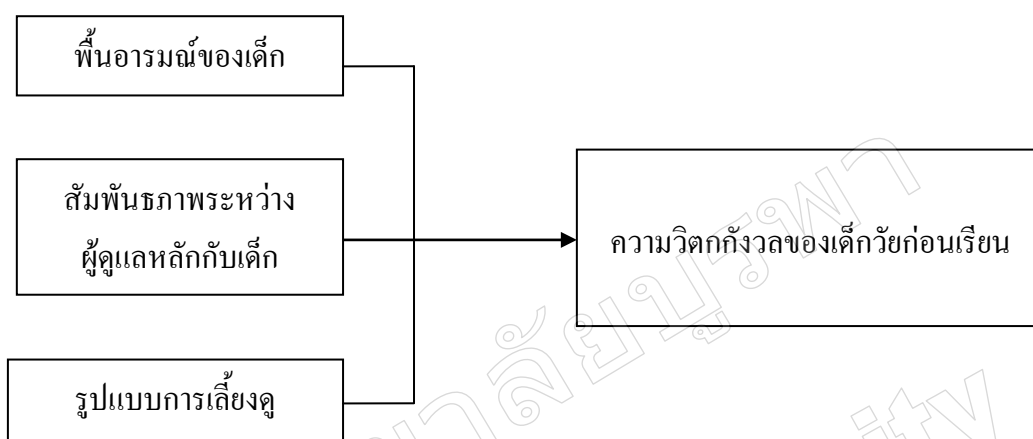
2. พื้นอารมณ์ของเด็ก สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก และรูปแบบการเลี้ยงดูสามารถทำนายความวิตกกังวลของเด็กวัยก่อนเรียน ที่มารับบริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวันได้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ (Freud, 1938 cited in Blandin et al., 1994) เป็นกรอบการวิจัย ปรอยด์แบ่งความวิตกกังวลเป็น 3 ประเภท คือ ความวิตกกังวลต่อสิ่งที่เป็นจริง (Objective anxiety or reality anxiety) ความวิตกกังวลแบบโรคประสาท (Neurotic anxiety) และ ความวิตกกังวลเชิงศีลธรรม (Moral anxiety) ความวิตกกังวลต่อสิ่งที่เป็นจริง เป็นความวิตกกังวลที่เกิดจากความวิตกกังวลอันตรายจากภายนอกที่เผชิญอยู่จริง ๆ ความวิตกกังวลแบบโรคประสาท เป็นความวิตกกังวลที่มีสาเหตุให้บุคคลแสดงอาการบางอย่างออกมา เนื่องจากวิตกกังวลว่าจะถูกลงโทษที่ไม่สามารถควบคุมพลังของสัญชาตญาณไว้ได้ และความวิตกกังวลเชิงศีลธรรม เป็นความวิตกกังวลที่เกิดขึ้น และไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีการธรรมดา เป็นความวิตกกังวลที่กระทบกระเทือนจิตใจอย่างรุนแรง บุคคลกลับสู่ภาวะเหมือนทารกที่ช่วยตนเองไม่ได้ เมื่อบุคคลไม่สามารถจะต่อสู้กับความวิตกกังวล จึงถอยกลับไปใช้วิธีการที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงที่เรียกว่า กลไกป้องกันตนเอง

ในการศึกษาครั้งนี้พิจารณาความวิตกกังวลต่อสิ่งที่เป็นจริง (Objective anxiety or reality anxiety) ในเด็กวัยก่อนเรียน ความวิตกกังวลของเด็กวัยก่อนเรียนในปัจจุบันนี้เพิ่มมากขึ้น ประสบการณ์แรกของเด็กที่ต้องเปลี่ยนสถานที่ใหม่ ๆ ไม่ได้อยู่กับมารดา หรือผู้เลี้ยงดูใกล้ชิดตลอดเวลา ธรรมชาติของเด็กต่อความวิตกกังวล และพัฒนาการของเด็ก เปรียบเทียบสถานการณ์ที่ทำให้เกิดความวิตกกังวล ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ อธิบายเกี่ยวกับร่างกาย อารมณ์ จิตใจ พฤติกรรม เฉพาะ และบุคลิกภาพ รวมถึงการแสดงออกของพื้นอารมณ์ และแรงจูงใจ กล่าวคือความวิตกกังวลเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนสามารถเกิดขึ้นได้ รวมถึงในเด็กวัยก่อนเรียนก็เช่นกัน ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยด้านตัวเด็ก และปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านตัวเด็ก ประกอบด้วย เพศ อายุ พื้นอารมณ์ และอื่น ๆ ในเรื่องของเพศนั้น จากการศึกษาพบว่า ความวิตกกังวลไม่แตกต่างกันระหว่างเพศหญิงและชาย (นิตา ลิ้มสุวรรณ, 2555) ส่วนอายุ ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นปัจจัยควบคุม ซึ่งกำหนดอายุ 3-5 ปี จึงเลือกศึกษาในส่วนของพื้นอารมณ์ของเด็ก ส่วนปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ก็คือทุกอย่างที่อยู่รอบ ๆ ตัวของเด็ก และที่ใกล้ชิดเด็กมากที่สุด ก็คือครอบครัว ซึ่งได้แก่ การดูแลเด็กทั่วไป สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก รูปแบบการเลี้ยงดูเด็ก ที่ส่งผลต่อการตอบสนองทางอารมณ์ ความคิดและการกระทำ เมื่อนำทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของปรอยด์มาอธิบายในเรื่องของความวิตกกังวลในเด็ก พบว่า พื้นอารมณ์ของเด็ก สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก และรูปแบบการเลี้ยงดู

เกี่ยวข้องกับควมวิตกกังวลในเด็กวัยก่อนเรียน ที่มีประสบการณ์แยกจากบ้าน และมารดา เพื่อมารับการดูแลในศูนย์เลี้ยงเด็ก ในการศึกษาครั้งนี้ สามารถเขียนเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบหาความสัมพันธ์เชิงทำนาย (Predictive correlational research design) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลของพื้่นอารมณ์ของเด็ก สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก และรูปแบบการเลี้ยงดูที่มีต่อความวิตกกังวลในเด็กวัยก่อนเรียนที่มารับบริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน ในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดชลบุรี ช่วงเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประมาณเดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2557 กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ดูแลหลักของเด็กวัยก่อนเรียนอายุ 3-5 ปี ที่มารับบริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน

ตัวแปรที่ศึกษา ประกอบด้วย ตัวแปรต้น คือ พื้่นอารมณ์ของเด็ก สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็กวัยก่อนเรียน และรูปแบบการเลี้ยงดู และตัวแปรตาม คือ ความวิตกกังวลของเด็กวัยก่อนเรียน

นิยามศัพท์เฉพาะ

พื้่นอารมณ์ของเด็ก หมายถึง ลักษณะหรือการแสดงออกของเด็กวัยก่อนเรียน ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะบุคคล และเชื่อว่าพื้่นอารมณ์ถูกกำหนดจากปัจจัยทางพันธุกรรมส่วนหนึ่ง และอีกส่วนได้รับจากสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะในช่วงแรกของชีวิต ประกอบด้วย ด้านระดับกิจกรรม

(Activity level) ด้านการปฏิบัติตัวเป็นเวลา (Rhythmicity or regularity) ด้านปฏิกิริยาตอบสนองต่อบุคคลหรือสิ่งเร้าใหม่ (Approach/ withdrawal) ด้านความสามารถในการปรับตัว (Adaptability) ด้านความรุนแรงในการตอบสนอง (Intensity of reaction) และด้านลักษณะอารมณ์ (Mood) ประเมินจากผู้ดูแลหลักโดยใช้แบบสอบถามลักษณะพื้นฐานทางอารมณ์ของเด็กวัยก่อนเรียนของ นาคยา แสงใส, นุจรี ไชยมงคล และมณีรัตน์ ภาครูป (2554)

สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็ก หมายถึง ความรักใคร่ผูกพันระหว่างผู้ดูแลหลักกับเด็กวัยก่อนเรียน เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นทีละเล็กทีละน้อย มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและเพิ่มมากขึ้น เมื่อผู้ดูแลหลักกับเด็กวัยก่อนเรียนมีพฤติกรรมตอบสนองความรักใคร่ผูกพันต่อกัน ประเมินจากผู้ดูแลหลักโดยใช้แบบสอบถามสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดาและบุตรของ สุภาณี ไกรกุล (2552)

รูปแบบการเลี้ยงดู หมายถึง วิธีการอบรมปลูกฝังที่เด็กวัยก่อนเรียนได้รับจากครอบครัว มี 3 ประเภท คือ แบบประชาธิปไตย แบบเข้มงวด และแบบตามใจ ประเมินจากผู้ดูแลหลักโดยใช้แบบสอบถามรูปแบบการเลี้ยงดูของ ณริดา รัตนอัมพา (2555)

ความวิตกกังวล หมายถึง พฤติกรรมการแสดงออกของเด็กวัยก่อนเรียนที่มารับบริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน เช่น ร้องไห้ ร้องอยากกลับบ้าน หามารดา ดิ้นรน แยกตัว มีสีหน้า ท่าทางที่เปลี่ยนไปจากปกติ ไม่ร่าเริง ไม่เล่น ไม่ยอมรับประทานอาหาร เป็นต้น ประเมินจากครูพี่เลี้ยงโดยใช้แบบสอบถาม Spence Preschool Anxiety Scale (Teacher Version) ของ (Spence, Rapee, McDonald, & Ingram, 2001)